

Kanttekeningen en berichten

Een deur van een kunstkast beschilderd door Jacob de Wit

TH. H. LUNSINGH SCHEURLEER

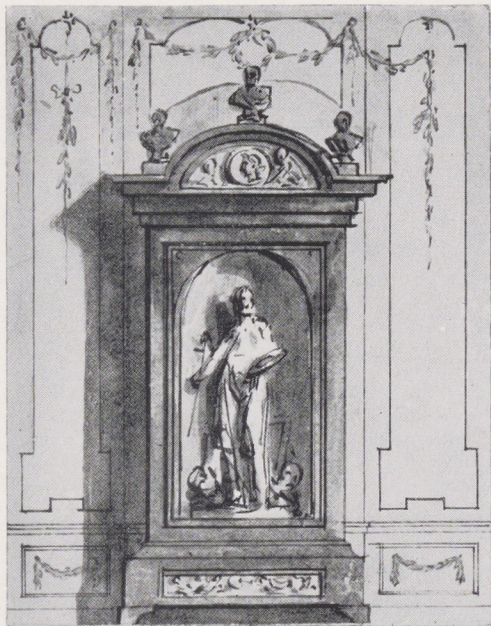
Het Rijksmuseum verkreeg onlangs als geschenk van de Heer H. S. Nienhuis een mahoniehouten deur, aan een der zijden voorzien van een in grisaille geschilderd paneel door Jacob de Wit, voorstellende een staande vrouwenfiguur als personificatie van 'de Schilderkunst' (afb. 1). Het lag voor de hand te veronderstellen, dat deze deur oorspronkelijk deel uitgemaakt had van een kunstkast. Een onderzoek in XVIIIe eeuwse veilingcatalogi bevestigde dit vermoeden en bracht tevens een aantal bijzonderheden aan het licht, die ons belangrijk genoeg voorkwamen, om ze hier bijeen te brengen. De bekende Amsterdamse verzamelaar Joannes de Bosch, wiens collectie¹ in 1785 onder de hamer kwam, was in het bezit van een 'fraaye kapitaale à l'antique gewerkte mahogniehouten kunstkast', die in drieën verdeeld was. Het middenvak had een indeling met planken en diende tot het bergen van kunstboeken. De zijvakken hadden deuren, waarop 'kunstig in 't grauw geschilderde beelden in nissen, zijnde de Schilderkunst door J. de Wit en de Poëzij door J. Schultz'. Onder deze figuren kwamen 'zinnebeeldige basrelieven' voor. Het zijvak met de Wit's paneel diende tot het bergen van 'beeldwerk', dat met de schildering van Schultz was als boekenkast in gebruik. Er kan wel nauwelijks twijfel bestaan, dat ons paneel behoorde tot de hier beschreven kast. Niet alleen klopt de beschrijving nauwkeurig, ook de maten komen, wanneer men bedenkt, dat het meubel een plintlijst met voetklossen en een bekroonde kap gehad moet hebben, overeen.

De grote kunstkast van Joannes de Bosch was 'à l'antique' gewerkt, dat wil dus zeggen, uitgevoerd in de Hollandse Louis XVI stijl van omstreeks 1780. De Wit's paneel, dat 1750 gedateerd is, moet dan ook oorspronkelijk voor een ander kabinet bestemd geweest zijn. Wij menen ook dit te kunnen aanwijzen. In de verzameling van Pieter Locquet², die in 1783 te Amsterdam geveild werd, bevond zich namelijk een 'Rariteitskast', die door Joannes de Bosch gekocht werd en voorzien was van zijdeuren, die aan de voorzijden in het grauw beschilderd waren met 'twee vrouwbeelden door de kunstige hand van Jacob de Wit'. Weliswaar worden in de catalogus van Locquet's veiling deze figuren als 'De Voorzichtigheid' en 'de Wijsheid' omschreven, maar dit zal men wel als een - opzichzelf in dergelijke geval-

Afb. 1. Jacob de Wit, 'De Schilderkunst', 1750

len niet zeldzame - onjuiste interpretatie van de samensteller mogen zien³. Het komt ons dan ook voor, dat de coincidentie te opvallend is om aan het toeval te worden toegeschreven en inderdaad past onze deur van 1750 voortreffelijk bij Locquet's kast, die met zijn laden in de voet, gebogen kap en zestien 'spiegelglazen ruiten' in de middendeuren, juist het type van het kabinet uit het midden der XVIIIe eeuw vertegenwoordigde. Daarbij komt nog, dat Locquet in 1750 zijn gelijknamige vader verloor, en het is zeer aannemelijk te veronderstellen, dat hij zich in dit jaar, toen zijn vaderlijk erfdeel hem toeviel, eerst recht op het verzamelen ging toeleggen en de grote kunstkast liet maken.

Afb. 2. Jur. Andriessen. Ontwerp van een vertrek (fragment), omstreeks 1780

Locquet's verzameling nam snel in omvang en betekenis toe. Zijn vader moet reeds een kleine kern gevormd hebben. In de boedel van diens in 1753 overleden weduwe komen althans behalve een Pieter de Hooch (getaxeerd op f 40,—) en 'Een haas van Weenix' (getaxeerd op f 225,—) schilderijen voor van Thomas Wijck, Michiel Carré, Boonen, Voorhout en Hugtenberg, allen meesters, die later ook in de verzameling van Locquet Jr. blijken vertegenwoordigd te zijn⁴. Uit de kabinetten Braamcamp, Lormier, de la Court, Heemskerk en vele anderen wist de zoon belangrijke aankopen te doen, zodat bij zijn dood in 1782 zijn collectie niet minder dan 500 schilderijen en talrijke beeldhouwwerken en Oosterse zeldzaamheden omvatte. Van zijn schilderijen noemen wij hier Pieter de Hooch's 'Moedervreugde', dat in 1854 met het Legaat Van der Hoop aan de Stad Amsterdam kwam, en deel uitmaakt van de verzamelingen van het Rijksmuseum⁵.

Had Locquet ons paneel in een gebruineerde eikenhouten kast met gebogen kap geplaatst, Joannes de Bosch in een mahoniehouten van klassiek model, de volgende eigenaar wijzigde andermaal, alweer met behoud van de geschilderde panelen, het kasttype. Na de dood van Joannes de Bosch in 1785 was de kunstkast in het bezit gekomen van Cornelis Ploos van Amstel, een der grootste tekeningen- en prentenverzamelaars, die ons land gekend heeft. Deze achtte een kabinet, dat ruim 3 m breed was, blijkbaar te omvangrijk, en liet er twee nieuwe van maken. Ieder kabinet had een deur, de ene versierd met de Wit's paneel, de andere met dat van Schultz. De kasten waren van voren van mahoniehout, voor

het overige van gebruineerd eikenhout en in deze kabinetten, die ieder 15 planken telden, moet men zich dus voorstellen, dat Ploos een deel van zijn reusachtige verzameling borg⁶.

Na de dood van Ploos van Amstel vinden wij het kabinet met onze deur nog vermeld in de verzameling J. Vollenhoven⁷, waarna het vermoedelijk in de loop van de XIXe eeuw uit elkaar werd genomen. Dank zij de Wit's signatuur vond de deur blijkbaar nog genade in de ogen van het sloopgrage nageslacht, dat wel niet vermoeden kon, dat het paneel eenmaal door zulke vooraanstaande verzamelaars als Locquet, de Bosch en Ploos van Amstel ter versiering van hun kunstkasten was uitverkoren. De Wit was, toen hij Locquet's kast met ons paneel beschilderde, reeds een kunstenaar met een gevestigde reputatie, die zich als schilder van zaalstukken en plafonds en niet in het minst ook door zijn beheersing van de kunst van het schilderen in het grauw, ter nabootsing van plastiek, een grote roep had verworven. Reeds een twaalfstal jaren voor Locquet's opdracht, had hij een soortgelijk werk verricht, toen Michiel de Roode hem de binnenzijde van de kastdeur van het Panpoëticon Batavum liet beschilderen. Dit Panpoëticon⁸ was omstreeks 1720 als creatie van Arnoud van Halen ontstaan als een portrettencollectie van de voornaamste Nederlandse dichters en omvatte inmiddels reeds verscheidene honderden portretjes. De Wit verfraaide de kast nu door een grisailleschildering, voorstellende de 'Vereniging der Dicht- en Schilderkunst'. Dit tafereel zal stylistisch veel verwantschap vertoond hebben met onze deur. De gelegenheid tot vergelijking ontbreekt ons echter, daar het met de kast van het Panpoëticon zelf, sinds de veiling van 1849, waar het geheel nog genoemd wordt, verloren schijnt.

De Wit's werk als grisailleschilder, vond, ook waar het kunstkasten gold, navolging. Zo had Jacobus Buys voor de verzamelaar Frans van de Velde⁹ een kabinet beschilderd, waarvan de beschrijving zozeer aan de Wit's stijl herinnert, dat diens invloed onmiskenbaar is. Onder de tekeningen van Jurriaan Andriessen in het Rijksprentenkabinet komt er een voor met een ontwerp voor een vertrek 'voor de heer van Hasselt'. Tegen een der wanden van dit vertrek staat een kast, alweer getooid met een paneel 'de Schilderkunst' symboliserend en geheel in de Wit's geest (afb. 2). Hetzelfde geldt voor een dergelijk paneel op een kast, voorkomend op een schilderij door A. de Lelie, Jan de Bosch Jzn. en zijn echtgenote in hun vertrek weergevend¹⁰. Maar van dit alles schijnt ons niets meer te resten, zodat er dus te meer reden is, verheugd te zijn, over het behoud van ons paneel, dat, thans door de schenking van de heer Nienhuis bij de verzamelingen van het Rijksmuseum kon worden gevoegd.

¹⁾ Catalogus veiling Joannes de Bosch, Amsterdam, 23 Mei 1785, p. 129a. ²⁾ Catalogus veiling Pieter Locquet, Amsterdam, 22 September 1783, No. 340.

³⁾ Beide panelen worden bovendien in deze beschrijving als werk van De Wit beschouwd. Over de schilder J. Schultz, die in de andere veilingcatalogi genoemd wordt en waarschijnlijk geheel in de

trant van de Wit werkte, kon ik geen bijzonderheden vinden. ⁴⁾ Inventaris nalatenschap van Constantia Constant, weduwe van Pieter Locquet Sr., 2 April 1754, Not. Arch. 10017, 45. Pieter Locquet, geboren in 1711, woonde, evenals zijn vader op de Keizersgracht 'over de Gouden Ketting', waar hij 2 Maart 1782 ongehuwd stierf. Hij liet behalve dit huis, getaxeerd op f 42 000,— de hofstede Hessenhof aan de Scheveningse weg te 's-Gravenhage, vele landerijen op Voorne, en Engelse effecten (Coll. Successie 1782), zijn omvangrijke collectie, die ver over f 100 000,— opbracht, na. De hier vermelde gegevens bevinden zich in het Gemeente Archief te Amsterdam en dank ik aan Mej. Dr. I. H. van Eeghen. ⁵⁾ Catalogus schilderijen Rijksmuseum, 1951, No. 1251. ⁶⁾ Catalogus veiling Corn. Ploos van Amstel,

3 Maart 1800, dl. II, p. 226, No. 2 (Gekocht door Boddens voor f 60,—). Voor de verz. Ploos van Amstel zie F. Lugt, Les marques de collections, No. 2034. ⁷⁾ Catalogus veiling J. Vollenhoven, Amsterdam, 11 Februari 1822, p. 100. ⁸⁾ Jacq J. M. Heeren, Het Panpoëticon Batavum, Oud-Holland 1919, p. 235. ⁹⁾ Catalogus veiling Frans van de Velde, Amsterdam, 16 Januari 1775, p. 211. De tekeningen, die Buys vermoedelijk als ontwerpen voor deze kast maakte, worden vermeld op p. 137, Nos. 614 t/m 616. ¹⁰⁾ Drie eeuwen portret in Nederland. Tent. Rijksmuseum 1952, No. 82 van de catalogus. De door de Lelie afgebeelde kast is vermoedelijk dezelfde, die in de catalogus van de veiling Jan de Bosch Jzn., Amsterdam, 11 April 1825, op p. 75 beschreven is.

Een medaillon met het portret van Gustaaf Adolf

R. VAN LUTTERVELT

Onder de rijke collectie antieke bijou's, welke het Rijksmuseum na de laatste oorlog verwierf uit de verzameling van wijlen Dr. F. Mannheimer, bevindt zich een gouden medaillon met het omkranste borstbeeld van koning Gustaaf II Adolf van Zweden (afb. 1). Het is eigenlijk een ovale penning, waarvan de achtergrond door uitzagen is weggenomen. Hierop is email in fonkelende kleuren aangebracht: groen de lauwerkransen, de kraag wit, het harnas blauw en de sjerp, merkwaardig genoeg, rood, van een tamelijk donkere nuance.

De medaille is geen unicum. E. Brenner beeldde haar af in zijn 'Thesaurus nummorum Suedo-Gothicorum' (Stockholm 1731, pl. V), zij het met een andere keerzijde. Het Amsterdamse exemplaar vertoont op de achterkant (afb. 2) een klimmende leeuw, in profiel naar links, die in de opgeheven rechter voorpoot een groot zwaard zwaait, terwijl de linker steunt op een boek, waarin met het opschrift leest: 'Pro Lege et Grege'. Onder zijn achterpoten vertrappt hij een op de rug gelegen gekroonde figuur met een kruisstaf en een slangenstaart. In de hemel straalt rechts een zon. Links naast het dier de initialen G(ustavus) A(dolphus) en rechts: R(ex) S(uedorum). Leeuw en attributen zijn door het uitzagen van 's konings profiel aan de voorzijde enigszins mishandeld.

Afb. 1 en 2
Hanger in het Rijksmuseum
(voor- en achterzijde)

Bovenaan is een draagring bevestigd, aan de onderkant hangt een parel, die zodanig bewerkt werd, dat de bovenste helft iets kleiner dan de onderste is geworden.

Over de herkomst van het stuk is niets bekend, doch de oorspronkelijke bedoeling ervan is wel duidelijk, want een dergelijke hanger werd enkele jaren geleden gepubliceerd door Dr. Rudolf Cederström in het tijdschrift van de Livrust-Kammaren te Stockholm¹, naar aanleiding van een portret van de Zweedse overste Otto von Sack. Deze vooraanstaande officier is op genoemd schilderij afgebeeld in rouwkleding wegens het sneuvelen van de koning. Over zijn juchtlere kolder draagt hij aan een zwart lint het portret van zijn vorst in goud, soortgelijk aan dat te Amsterdam (afb. 4). Kennelijk is het bedoeld als een in-memoriam en het wordt als